

$\chi = 0,01$. The frequencies of testing in three colors were determined and the cumulative frequency is found. After determining the number of degrees of freedom the value of the criterion of significance χ^2 was obtained, and after comparing its size with the critical value, the decision to reject the alternative hypothesis and acceptance of zero was made. Thus, in the original aggregate amount of students who prefer each color is the same for all groups of students with different levels of academic results that, apparently, is associated with their inner interrelation of these colors.

Key words: the color, probability, sampling volume, frequency, level of significance, color sensations, students' achievements.

НАПРЯМИ МОРАЛЬНО-ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА

УДК: 37+37.034+37.017.92

Монке О. С.

У статті розглянуто напрями морально-духовного виховання у діяльності педагога. Проаналізовано науково-педагогічні погляди у межах кожного з напрямів. З'ясовано, що означені напрями (гуманістичний, релігійний, національно-культурний, етнічний) в діяльності педагога щодо морально-духовного виховання особистості апелюють до морально-духовних цінностей. Універсальним засобом формування останніх є художня література.

Ключові слова: напрями морально-духовного виховання, морально-духовні цінності, художня література.

НАПРАВЛЕНИЯ МОРАЛЬНО-ДУХОВНОГО ВОСПИТАНИЯ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА

В статье рассмотрены направления морально-духовного воспитания в деятельности педагога. Проанализированы научно-педагогические взгляды в разрезе каждого из направлений. Выяснено, что все они (гуманистический, религиозный, национально-культурный, этнический) апеллируют к морально-духовным ценностям. Универсальным средством их формирования является художественная литература.

Ключевые слова: направления морально-духовного воспитания, морально-духовные ценности, художественная литература.

DIRECTIONS OF MORAL AND SPIRITUAL EDUCATION IN ACTIVITY OF A TEACHER

Helena Monke

The article considers directions of moral and spiritual education in the activity of a teacher. The scientific and pedagogical views in the context of each of the directions were analyzed. It was found, that all of them (humanistic, religious, national, cultural, ethnic) appeal to the moral and spiritual values. Universal means of their formation is fiction.

Keywords: moral and spiritual direction of education, moral and spiritual values, fiction.

Постановка проблеми. Одним із протиріч, яке було виявлено у процесі аналізу актуальності дослідження проблеми підготовки майбутніх вихователів до морально-духовного виховання дошкільників, результатів попередніх досліджень, наявного педагогічного досвіду полягає в існуванні різних напрямків у морально-духовному вихованні підростаючого покоління і націленістю існуючих концепцій професійної підготовки майбутнього педагога на одне з них залежно від світоглядних позицій дослідника.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вирішення проблеми підготовки майбутніх педагогів до морально-духовного виховання особистості представлено в дослідженнях і публікаціях українських і російських вчених (І. Бабій, А. Богун, О. Козлюк, З. Мустафаєва, Н. Шитякова та ін.). Зазвичай, означена проблема розглядається дослідниками у певному заданому напрямі морально-духовного виховання (засобами народної педагогіки; засобами етнопедагогіки; через гуманістично спрямоване спілкування; на основі християнського вірочення і т.ін.)

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, цілісного бачення шляхів комплексного вирішення проблеми підготовки майбутніх вихователів до морально-духовного виховання дошкільників на сьогодні ще немає.

Ціллю означеної статті є аналіз сутності напрямів морально-духовного виховання у діяльності педагога з метою їх інтеграції і комплексного впровадження у підготовку майбутніх педагогів до морально-духовного виховання дошкільників.

Виклад основного матеріалу. Підготовка майбутніх педагогів до морально-духовного виховання дошкільників може ефективно здійснюватись у гуманістичному, релігійному (зокрема, православному), національно-культурному, етнічному напрямках у комплексному і єдиному конгломераті їх змістів. Об'єднуючою складовою означених напрямів у діяльності з морально-духовного виховання є трансляція моральних і духовних цінностей, які вони продукують. Як пише І.Д.Бех, «морально-духовні цінності людства є найвищими життєвими цінностями, котрі зумовлюють всі інші цінності суспільства: економічні, ідеологічні, політичні» [3, с.28].

Гуманістичний напрям морально-духовного виховання у діяльності педагога представлений гуманістичним підходом, який визнає принципову особистісну рівноцінність та рівноправність дорослого і дитини у навчально-виховному процесі. Активність педагога виявляється у творчому пошуку конкретних дій у конкретній ситуації відповідно конкретної дитини. Реалізація принципу гуманізації процесу виховання вимагає від вихователя його гуманістичної орієнтації.

Так, видатний педагог-гуманіст Шалва Амонашвілі, розкриваючи сутність духовного життя дитини шкільного віку, вказує на важливість цілеспрямованих впливів на дитину з боку педагога, зокрема засобами «уроків життя», під час яких відбувається насичене духовним і моральним змістом спілкування дорослого і дітей [1, с. 45].

Великий російський письменник-гуманіст Федір Достоєвський був упевнений, що «дві-три думки, два-три враження вкарбовані у дитинстві через власні зусилля, або й навіть страждання, проведуть дитину набагато глибше в життя, ніж найполегшеніша школа, з якої часто-густо виходить ні те ні се, ні добре ні зле, навіть і в розпусті не розпусне, і в доброчесності не доброчесне» [6]. При цьому, на думку Федора Михайловича, треба зробити так, щоби переживання, страждання було спрямоване вглиб себе, а не назовні – в образ, в ненависть, тому що внутрішнє, так би мовити, конструктивне страждання і формує людину, народжує особистість. З-поміж найперших засобів морального виховання, зокрема «морального виправлення», Ф. Достоєвський називає працю. При цьому вихователь повинен працювати разом з дітьми, бути їм прикладом у праці. Ще одним дієвим засобом духовного і морального виховання так званих «важких» дітей Ф. Достоєвський, у своєму «Щоденнику» називає читання. При цьому він наполягає на читанні простих творів з простою сюжетною і смисловою канвою: «Можливо, ці вкриті п'тьмою душі з радістю і розчуленням відкрилися б найбільш наївним, найбільш первісно-простодушним враженням, абсолютно дитячим і простим, таким, над якими зверхньо усміхнувся би, ламаючись, сучасний гімназист або ліцеїст, ровесник літими цих злочинних дітей» [7]. Згодом письменник припускає, що «краще, якщо б їм просто розповідали священні історії без особливої казенної моралі і тим би обмежили поки законодавчення. Низка чистих святих прекрасних картин сильно подіяла б на їх спрагли до прекрасних вражень душі» [7]. Теоретичні пошуки видатного радянського педагога Антона Макаренка визначило нове суспільство, нова ідеологія. Гуманістична складова його системи була представлена досить потужно, починаючи від ідей вільного виховання і закінчуючи поглядами російських філософів – сучасників, що збігаються з декларативними заявами А. Макаренка про необхідність підняти людину, розвинути особистість і т. ін. Навіть використовуючи якісь відомі форми, засоби, він творить принципово інше: розробляє систему, що дозволяє зробити нормальним (безпечним) життя людини в принципово іншому суспільстві. Теорія А. Макаренка спрямована насамперед на те, щоб захистити людину в умовах панівних цінностей, і це підтверджується, власне, відомими словами видатного педагога і письменника: «Навчити людину бути щасливою неможливо, але виховати її так, щоб вона була щасливою, можна» [13].

Достатньо повно представлений у сучасній психолого-педагогічній науці релігійний напрямок у діяльності педагога. Прилучення до християнських, зокрема православних цінностей, розглядається як невідмінна складова підготовки дітей до умов сучасності, допомога в самоствердженні, пошукові сенсу життя.

Освіта і виховання підростаючого покоління з давніх-давен були і нині є сферою суспільного буття, де інтереси держави і церкви перетинаються [2, с. 49]. Релігійні уявлення, педагогічні та філософсько-антропологічні за своєю суттю, слугували концептуальною базою для теорії та практики навчально-виховного процесу протягом багатьох століть. Українське виховання завжди було глибоко християнським, і церква відіграла у ньому важливу роль. Християнським віровченням була просякнута українська народна педагогіка (О. Духнович), національна філософія (Г. Сковорода, П. Юркевич), і педагогі-

ка (К. Ушинський, М. Пирогов, В. Зеньківський, Г. Ващенко, С. Русова). Прихильники і пропагандисти ідеї християнського виховання зазначали, що істини християнства є вічними, завершеними, і тому саме вони повинні лежати в основі виховання. Християнські цінності з часів Київської Русі глибоко увійшли до національного виховного ідеалу і протягом тисячоліття становили духовну основу православної системи виховання.

Відрядно, що одним з важливих аспектів модернізації системи сучасної освіти є централізація навчально-виховної роботи навколо особистості вихованця, його духовного розвитку. Християнська освіта і виховання на етапі дошкільного дитинства, як зауважує Микола Лагодич, – питання дуже складне, і малодосліджене. У дитини дошкільного віку «легко виникає особливий вид пантеїстичного світорозуміння, що включає зовнішні образи і символи християнства в органічному поєднанні з нехристиянським одухотворенням дитячою свідомістю світу» [10]. Тому починати християнське виховання потрібно з гармонізації внутрішнього світу дітей, з поступового вибудовування в їхній свідомості православного світогляду. Необхідно шукати особливу систему діалогу з дітьми, адже тільки за цієї умови педагог буде мати можливість відчувати, що відбувається в душі дитини, співпереживати і допомагати їй своїми порадами і реальними справами [10].

Навчання і виховання у християнській етиці здійснюється за принципом христоцентризму. Як зазначає Олег Огірко, діти надзвичайно емоційні і егоцентричні, вони активно пізнають світ, наслідують та імітують дорослих. Діти старшого дошкільного віку мають надзвичайно живу уяву, люблять багато говорити і сповнені цікавості, водночас вони потребують певних обмежень. Тому, християнська етика і мораль для них – це правила поведінки, встановлені Богом [15, С. 18].

Питання християнського виховання сьогодні ще дискутується. Зважаючи на відсутність чітких теоретичних засад і практичних шляхів їх реалізації, сучасні вчені (А. Богуш, Г. Беленька, О. Капдуновська, Л. Калуська, О. Кононко, М. Меленчук та інші) висловлюють різні думки щодо доцільності залучення дошкільників до ідей християнства.

Так, Алла Богуш головними завданнями духовного виховання дошкільника визначає збереження в душі дитини Божественної благодаті, довіри до Творця, допомогу у розумінні і свідомому прийнятті християнських моральних законів та принципів [4].

Олена Кононко основою духовного виховання дітей вважає тріаду: «духовність – душевність – моральність». У поняття «духовність» вона вкладає не лише релігійний зміст, а й прагнення людини до вдосконалення свого внутрішнього «Я». «Душевність», на думку дослідниці, насамперед пов'язана з гармонізацією внутрішнього світу особистості. «Моральність» полягає у тому, що дитина живе і діє за законами добра, з власної ініціативи приймає безкорисливі рішення [9].

Любомира Калуська зазначає, що знання християнських і загальнолюдських чеснот та дотримання їх дітьми у повсякденному житті є основою соціалізації дитини. Дослідниця визначає завдання з формування моральних якостей, їх загальнодидактичні принципи, виділяє компоненти морального становлення [8].

Центральне місце у моральному вихованні Нінель Химич відводить християнським цінностям, оскільки без них не буде моралі. Адже мораль без заповідей не можлива. Вчена переконана, що перші християнські заповіді (шануй батька свого і матір свою; не вбивай; не кради; не свідчи неправдиво проти ближнього свого; не бажай нічого того, що є в ближнього та ін.) дитина має опанувати в родині. Дотримання цих заповідей сприятиме збереженню ладу в сім'ї та духовній єдності поколінь [19].

Втім, сьогодні в Україні вже розроблено програми з християнської етики для дітей дошкільного віку (В. Скрипник, В.Сучок), заняття з духовно-морального виховання у дошкільному закладі, хрестоматії з духовно-морального виховання дошкільників та ін. Теми в означених книгах підібрані так, щоби в доступній формі ознайомити дошкільників з Біблією, в якій Богом написані правила для людей. Зауважимо, що така робота проводиться після узгодження з батьками, в другій половині дня, один раз на тиждень. На заняттях використовуються вірші з Біблії, художні твори, прислів'я, ігри, музика, образотворче мистецтво і т. ін. [17].

Щодо національно-культурного напрямку в діяльності педагога, то, як пише А. Богуш, «відрадно, що домінантою суспільства XXI століття стало звернення до культури і духовного світу людини, зокрема, орієнтація на культуру як важливий фактор духовного оновлення суспільства в цілому, так і окремої особистості, як пошук шляхів виходу з духовної кризи» [5, с.183-184]. Центральною гранню у національно-культурному напрямку діяльності педагога з морально-духовного виховання дошкільників вважаємо розвиток національного мовлення через прилучення дошкільників до скарбів усної народної творчості і національної літератури.

Так, Олександр Потебня називає мову нашим спільним духовним органом, через який відбувається духовне єднання народу, оскільки у взаємному розумінні того, хто говорить, і того, хто слухає, виростає усвідомленість і пробуджується почуття їх спорідненості [16].

Василь Сухомлинський зазначає, що «азбука морально-духовної культури входить у свідомість і душу учнів лише тоді, коли у шкільному колективі є елементарна культура людських взаємин» [18, с. 277]. Оскільки взаємини опосередковуються передусім характером і змістом мовлення, а «духовний розвиток дитини нерозривно пов'язаний з розвитком її мови», то є потреба у розкритті перед серцем і пам'яттю дитини внутрішнього багатства, «емоційної краси рідного слова» [18, с. 277].

У межах етнічного напрямку діяльності педагога відбувається не тільки цілеспрямоване залучення дітей до моральних і духовних цінностей, формування моделей поведінки етносу та ознайомлення з елементами культур спільно проживаючих етносів, а й становлення такої важливої морально-духовної цінності, як громадянськість, яка визначає обов'язок і відповідальність особистості перед співвітчизниками, Батьківщиною. Доречними тут вважаємо слова А. Макаренка про те, що наші діти – це майбутні громадяни нашої країни і громадяни світу, майбутні матері й батьки, вихователі вже своїх дітей. Наші діти – це наша старість. Правильне їх виховання – заповідь нашої щасливої старості, а погане виховання – наше майбутнє горе, сльози, провина перед іншими людьми, перед усією країною [13, С.77].

Сукупність знань і уявлень про культуру, традиції, ідеали, цінності свого етносу, а також усвідомлення себе членом цієї спільноти, місця свого народу серед інших народів – є основою формування етнічної самосвідомості особистості [11, С. 59]. Для сучасної України національна самосвідомість має особливе значення. Адже втрата чи забуття свого коріння, культурна прострація – агоністичний прояв. Так, за словами О. Потєбні, «для денаціоналізованого народу створюються несприятливі умови існування, що впливають з його духовної підпорядкованості... За подібної руйнації на місці визискуваних форм свідомості неминуче запанує мерзота пустки...» [14, с. 50].

Дослідниця Людмила Маєвська вивчає теоретичні і практичні аспекти етнокультурного виховання, в основі якого лежать моральні принципи народної педагогіки, що становлять цінність народного виховання, і органічно влітаються у загальнонародську педагогічну культуру. На її думку, «сутність етнокультурного виховання полягає в усвідомленні індивідом всіх таємниць образів, знаків, символів свого етносу, бажання отримати відповідь на питання «Хто Я є?», а етнокультуру – як послідовну шеренгу відповідей щодо запитань про певну етнічну спільноту» [12, с. 95]. Дослідниця зазначає, що завданням педагога в етнокультурному вихованні є допомога дітям у навчанні відчуття себе «частинкою нерозривного цілого сформованої системи: Людина – Природа – Мова – Культура – Космос» [12, с. 96]. При цьому підхід до вивчення означеної системи повинен бути усвідомлений, «як до речей, які втілюють багатовікову мудрість народу, яку потрібно осягнути розумом, зрозуміти серцем, відчутти душею...» [12, с. 98].

Дитина дошкільного віку стає об'єктом етнічного, етнокультурного виховання у процесі залучення до усної народної творчості, через знайомство з ідеалами і уявленнями свого народу, представленими у фольклорі. А культура, яка з дитячих років обумовлює наше мислення і поведінку, передбачає незворотність формування норм і цінностей, що відбуваються в дитинстві у кожному з нас. Але останні досить відмінні від тих, що шанують інші етноси, представники інших культур. Саме тому важливим завданням педагога в етнічному вихованні є не тільки прилучення вихованців до національних цінностей свого народу, а й формування поваги і толерантності у потенційній їх взаємодії з представниками інших етносів і культур.

Висновки. Аналіз представлених досліджень переконує нас у тому, що усі представлені напрямки в діяльності педагога з морально-духовного виховання особистості апелюють до формування морально-духовних цінностей. При цьому мистецтво слова є універсальним засобом формування останніх.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку вбачаємо у розробці інтегративної моделі підготовки майбутніх педагогів до морально-духовного виховання дітей дошкільного віку через художню літературу.

Література:

1. Амонашвілі Ш.О. «Школа Життя» /Уроки духовного життя//М. : Видавничий Дім Шалви Амонашвілі, 1998. – 80 с. - С. 45.
2. Бабій М. Інкorporація релігійного компонента в систему державної освіти України: стан, проблеми // Релігійна панорама. – К., 2003. – № 12

(40). – С. 49-53. С. 49.

3. Бех І.Д. Виховання особистості: у 2 кн. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – 280 с. – С. 28.

4. Богуш А.М. Категорії Добра, Миру і Ненасильства в сучасній педагогіці: збірка наукових праць/А. Богуш// Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та вузі / Рівне : Волинські обереги, 2002. – Вип. 3. – С. 9-11.

5. Богуш А.М. Педагогічні виміри Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі. Монографія. – К. : Видавничий дім «Слово», 2008. – 272 с. – С. 183-184.

6. Достоевский Ф. М. Дневник писателя/Елка в клубе художников. Дети мыслящие и дети облегчаемые. «Обжорливая младость». Вуйки. Толкающиеся подростки. Поторопившийся московский капитан // Ежемесячное издание, 1876. Глава 1, часть 3. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.magister.msk.ru/library/dostoevs/dostdn02.htm>

7. Достоевский Ф. М. Дневник писателя. / Колония малолетних преступников. Мрачные особи людей. Переделка порочных душ в непорочные. Средства к тому, признанные наилучшими. Маленькие и дерзкие друзья человечества // Ежемесячное издание, 1876. Глава 2, часть 3. – [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.magister.msk.ru/library/dostoevs/dostdn02.htm>

8. Калуська Л. Поспішаймо закладати моральний фундамент // Дошкільне виховання. – 2006, № 7. – С. 13-15.

9. Кононко О. Духовність, душевність, моральність. /О. Кононко // Дошкільне виховання №4. – Київ, 2003. – С. 4-5.

10. Лагодич М. Духовна освіта в Україні: сучасний стан і перспективи// Актуальні питання релігієзнавчої та богословської думки: Колект. монографія / За ред. В.О. Балуха. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010 – С. 229-246.

11. Лозко Г. Етнологія України. Філософсько-теоретичні та етнорелігієзнавчі аспекти. – К. : Артк, 2001. – 304 с. – С. 59.

12. Масвська Л.М. Етнокультурне виховання: погляд на проблему./ Л.М. Масвська//Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Педагогіка. Соціальна робота». – 2005. – №8. – 240 с. – С. 95-98.

13. Макаренко А.С. Книга для батьків. – К. : Рад. школа, 1987. – 328 с. – С. 77.

14. Мурзина О. Етнічний та поліетнічний простір людини // Урок української. – 2004. - №2. – С. 48-51. – С. 50.

15. Олег Огірко. Психологічні особливості духовно-морального виховання молоді засобами християнської етики / Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Інновації як чинник суспільного розвитку: теорія і практика». Частина друга. – 30-31 травня 2012 р. – Суми, 2012. – 216 с., С. 17- 21. С. 18.

16. Потебня А. А. Мысль и язык. – М. : Лабиринт, 1999. – 300 с.

17. Скрипник В. В. Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку/ Програма з духовно-морального виховання дошкільників: навчально-методичний посібник / Скрипник В. В., Сучок В. Є. – Острог: В-во Національного університету «Острозька академія», 2012. – 184 с.

18. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. – Изд. 7-е. – К. : Рад. школа, 1981. – 382 с. С.277.

19. Химич Н. Християнські цінності у вихованні дошкільників / Нінель Химич. – К. : Шкільний світ, 2012. – 128 с.

DIRECTIONS OF MORAL AND SPIRITUAL EDUCATION IN ACTIVITY OF THE TEACHERS

Helena Monke

The problem of preparing future teachers for moral and spiritual education of their personality is considered by researchers in specific directions: traditional pedagogy; ethnopedagogic means, through the humanistic aims of communication, on the basis of the Christian faith. However, there is no integral solution to this problem.

Therefore, the aim of the article is to analyze the essence of the moral and spiritual directions in activity of a teacher for their integration and comprehensive introduction to the preparation of future teachers to the moral and spiritual education of preschool children. Preparing future teachers to the moral and spiritual education of preschool children can be effectively implemented in humanistic, religious (including Orthodox), national, cultural, ethnic directions in the complex and unified conglomerate of their contents. Common element of the aforementioned lines of activity of moral and spiritual education is the transmission of moral and spiritual values, that they produce. The article analyzes the views of scientists, cultural and educational leaders of past and present within each of the the aforementioned areas. In particular, such as Sh. Amonashvili, A. Bohush, F. Dostoyevskyy, O.Kononko, A. Makarenko, O.Potebnya, V. Sukhomlynsky and others. The analysis of presented research convinces us that all directions in activity of teacher with moral and spiritual education of person are appealing to the formation of moral and spiritual values. Thus folklore and fiction are universal means of forming moral and spiritual values.

Keywords: moral and spiritual directions of education, moral and spiritual values, fiction.